



Tu i teraz

Dylematy artysty-pedagoga
wobec paradygmatycznych reorientacji
sztuki ponowoczesnej

Prace Naukowe

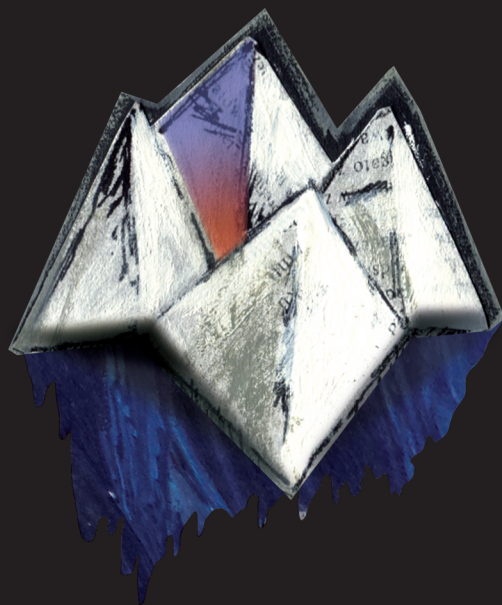


Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3921

Tu i teraz

Dylematy artysty-pedagoga wobec paradygmatycznych reorientacji sztuki ponowoczesnej

pod redakcją Aleksandry Giełdoń-Paszek i Ryszarda Solika



Redaktor serii: Sztuka i Dydaktyka
Karolina Tomczak

Recenzentka
Jolanta Jastrząb

Spis treści

- Słowo wstępne (*Aleksandra Giełdoń-Paszek, Ryszard Solik*) / 7
- Karolina Tomczak
Między modernizmem a postmodernizmem – współczesna perspektywa dydaktyki artystycznej / 11
- Ryszard Solik
Pluralizm artystyczny w kulturze nadmiaru. Dylematy i wyzwania wieloparadygmatyczności / 28
- Ireneusz Botor
Rozpoznanie aktualnej rzeczywistości jako podstawa bieżącej strategii w twórczości i nauce malarstwa / 50
- Lech Kołodziejczyk
Konteksty interpretacyjne współczesnej praktyki artystycznej / 67
- Adam Molenda
„Na miłość boską, nie »róbcie« sztuki!” / 89
- Jarosław Skutnik
Trzy „lekcje” o sztuce edukacji – z inspiracji Johna Cage’a, Josepha Beuysa i Jerzego Ludwińskiego / 106
- Tadeusz Rus
O wielkości w sztuce / 128
- Krzysztof Marek Bąk
Sztuka ekslibrisu – rzeczywistość spetryfikowana. Dylematy artystyczne i dydaktyczne / 146
- Krzysztof Kula
Engramy – pomiędzy dokumentacją a kreacją / 164
- Aleksandra Giełdoń-Paszek
Jak stymulować kreatywność przyszłego artysty? Analiza pewnego eksperymentu / 183
- Łukasz Kliś
Gdzie nie spojrzeć / 199
- Noty o Autorach / 203
- Indeks osobowy / 209

Uczucie oszołomienia i zagubienia w labiryncie nowych zdarzeń wynika z niemożności pocieszania się myślą, że nowe jest tylko *plus de la même*, nieznaną formą tego, co już znane¹.

Sztuka ma sens o tyle, o ile uczy nowego spojrzenia, uczy względności każdego spojrzenia, demaskuje konwencje i trafarety jako konwencje i trafarety właśnie, burzy sposób ducha i wzbudza niepewność, odstręcza od dogmatyzmu i nietolerancji².

¹ Z. BAUMAN: *Pracodawcy i tłumacze*. Przeł. A. TANALSKA. W: *Postmodernizm. Antologia przekładów*. Red. R. NYCZ. Kraków 1998, s. 292.

² Wypowiedź Zygmunta Baumana w: Z. BAUMAN, R. KUBICKI, A. ZEIDLER-JANISZEWSKA: *Życie w kontekstach. Rozmowy o tym, co za nami i o tym, co przed nami*. Warszawa 2009, s. 93.

Słowo wstępne

Współczesna kultura, szczególnie zaś kultura artystyczna, w swej różnorodności, złożoności oraz pluralizmie koncepcji, stanowisk, postaw, nurtów, jak i różnopostaciowości praktyk kreatywnych, otwiera przed twórcami niemal nieograniczone możliwości zarówno w zakresach decyzyjnym, koncepcyjnym, jak i w zakresie praktycznych poszukiwań czy eksperymentów. Zarazem jednak przed tymi samymi twórcami stawia (jak nigdy dotąd) szereg wyzwań i dylematów. Przychodzi bowiem współczesnym artystom/artystom-pedagogom, ale też teoretykom sztuki, mierzyć się nie tylko z niemającą precedensu „heterogeniczną wielością” dzisiejszej sztuki, z twórczością transformującą własne warunki i kryteria, ponadto z ekspansywnością praktyk twórczych, eksplorujących wszelkie możliwe terytoria. Zapewne nie jest aż tak źle, jak swego czasu konkludował Theodor Adorno, że znaleźliśmy się w sytuacji, w której „stało się oczywiste, że wszystko, co dotyczy sztuki, przestało być oczywiste, zarówno w obrębie jej samej, jak i jej stosunku do całości, nawet jej racja istnienia”¹. Niemniej otwartość, różnomedialność oraz transdyscyplinarność aktualnej twórczości, w szczególności zaś skłonność praktyki artystycznej do nieustannych eksperymentów i eksploracji, zawłaszczających obszary niegdyś ze sztuką niemające nic wspólnego, rodzi niepewność i rozmaite dezorientacje. A to z oczywistych powodów stawia dziś przed twórcami i artystami-pedagogami szereg rozmaitych wyzwań (odnoszących się zarówno do praktyki twórczej, wyborów koncepcyjnych, odpowiednich metod, narzędzi czy „mediów wyrazowych”, jak i do dydaktyki artystycznej), ale też wymaga od nich odpowiedzialności i autentyczności postaw, by w nieprzejrzystej sytuacji współczesnej sztuki trwali na straży „krytycznego osądu w kwestii smaku i wartości”².

Wieloaspektowość doświadczenia sztuki w dzisiejszej rzeczywistości wymaga więc wielopłaszczyznowości refleksji. Formuła „tu i teraz” taką możliwość stwarza. Okoliczniki miejsca i czasu wyznaczają wszakże ten rodzaj „umiejscowienia” doświadczenia artystycznego/sztuki, który – w kontekście zakładanej refleksji i celów niniejszej publikacji – uwzględnia wiele uzupełniających się

¹ T. ADORNO: *Teoria estetyczna*. Przeł. K. KRZEMIENIOWA. Warszawa 1994, s. 3.

² Ch. JENKS: *Kultura*. Przeł. W. BURSZA. Poznań 1999, s. 10.

perspektyw oglądu. Począwszy od szerokiego kontekstu współczesnej kultury, przez dylematy postaw i wyborów w aspekcie np. pluralizmu koncepcyjnych wariantów sztuki, aktualnej jej różnorodności i różnomedialności, na problemach dydaktyki artystycznej czy obecności sztuki w uniwersytecie skończywszy.

W efekcie autorzy przedstawionych w niniejszej pracy tekstów koncentrują się na analizie różnorodnych zagadnień umiejscowionych w horyzoncie dyskursów sztuki i dydaktyki artystycznej. Wśród tych zagadnień należy podkreślić najważniejsze: kulturowe konteksty i uwarunkowania współczesnej praktyki i dydaktyki artystycznej, dylematy i wyzwania wieloparadygmatyczności, problem indywidualizacji działań artystycznych, dylematy wartościowania sztuki w kontekście otwartości i nieograniczoności twórczych poszukiwań, komplementarność praktyki i refleksji, eksperyment i jego artystyczny rezonans. Różnorodność zagadnień idzie tu jednak w parze z różnorodnością oglądu, a ta wyrasta z odmiennych perspektyw i doświadczeń, związanych zarówno z praktyką i dydaktyką artystyczną, jak i z dyskursem nauki. U źródeł przedsięwzięcia leżała bowiem nie tylko idea interdyscyplinarności, ale też formuła, która – łącząc badaczy i artystów, refleksję teoretyczną, intuicję i praktykę twórczą – w szczególny sposób podkreśla nieodzowną koegzystencję myśli, wiedzy i twórczości. Stąd też autorzy pomieszczonych w publikacji szkiców, artyści-pedagodzy i teoretycy sztuki, mierzą się z podejmowaną problematyką na wiele sposobów. Zagadnienia, które uczynili przedmiotem rozważań, zyskują tedy konkretyzacje najróżniejsze, niejednokrotnie wysoce zindywidualizowane. Sami piszący mają zresztą tego świadomość. Wypowiedzi twórców/artystów-pedagogów zdają się bardziej osobiste, nacechowane głęboką autorefleksją i tonem zaniepokojenia postępującą deprecjacją rudymentalnych wartości. Akcent w tych wypowiedziach został położony przede wszystkim na aspekty aksjologiczne. U teoretyków sztuki z kolei zauważalny jest bardziej zdystansowany odbiór rzeczywistości i próba opisania/oswojenia (na tyle, na ile wydaje się to możliwe w perspektywie prezentowanych szkiców i podzielanych założeń teorio-poznawczych) istniejącego stanu rzeczy. Oczywiście nie dostrzegajmy w tych tekstach gotowych i spełnionych rozwiązań, traktujmy je wyłącznie jako autorskie propozycje, formułowane w obrębie problematyki nie tylko złożonej, ale też dyskursywnie nigdy niespełnionej nadzieją uniwersalnych rozstrzygnięć. Propozycje uzależnione od wielu elementów, stanowiące komentarz do określonych procesów i zjawisk związanych z artystycznym pluralizmem współczesnej sztuki, poddające pod rozważanie jedynie pewne postawy i koncepty.

Wprowadzeniem do podjętych zagadnień jest tekst Karoliny Tomczak, w którym autorka kreśli perspektywy i wyzwania stojące przed artystą, również w roli dydaktyka, w kontekście klarownie dokonanej charakterystyki modernizmu i postmodernizmu. Ten aspekt kontekstualnych uwikłań sztuki i praktyki artystycznej analizuje również Ryszard Solik, zasadniczym celem swoich rozważań czyniąc problemy i dylematy dyskursywne związane z artystycznym

pluralizmem i wielogłosem ponowoczesnej kultury oraz ze sztuką charakteryzującą się dyspozycją do nieustannych redefinicji i przemieszczeń. Zbliżoną problematykę porusza również Ireneusz Botor, odnosząc się do zagrożeń i tendencji współczesnej kultury oraz do trudności, jakie piętrzy ona przed artystą-pedagogiem. Autor dzieli się swymi doświadczeniami z pracy ze studentami, w której dostrzega fundamentalny sens, również dla własnej aktywności twórczej. O subiektywnie rozumianej istocie twórczości pisze natomiast Lech Kołodziejczyk. Rozpatruje ją w szerokiej panoramie filozoficznej, dokonując jednocześnie wiwisekcji wewnętrznej. Uprawianie sztuki autor traktuje w dzisiejszych czasach jako dar, dany tylko nielicznym, pozwalający ocalić to, co w naszej egzystencji najważniejsze. Krytyczna ocena stanu współczesnej rzeczywistości i obrona wartości malarstwa tutaj także zostaje skonfrontowana z praktyką dydaktyczną. W podobnym ujęciu kreśli swoje rozważania Adam Molenda. Szeroki kulturowy kontekst refleksji konkretyzuje jednak w perspektywie doświadczenia sztuki Jerzego Nowosielskiego oraz teologii ikony i refleksji o sztuce Paula Evdokimova i Pawła Florenskiego. To doświadczenie powrotu do źródeł, wtajemniczenia i „ukierunkowanej świadomości”, przeciwstawiające się obrazoburstwu kultury Zachodu i „wyparowywaniu znaczenia” sztuki. Zdecydowaną konkretyzację perspektywy oglądu i refleksji proponuje nam także w swoim szkicu Jarosław Skutnik. Jego *Trzy „lekcje” o sztuce edukacji* wyrastają z doświadczenia sztuki Johna Cage’a, Josepha Beuysa i Jerzego Ludwińskiego. Autor przestrzega przed jakimikolwiek generalizacjami, pokusami nieustannego udoskonalania, rutyną i sformalizowaniem procesów kształcenia artystycznego. W pewnym stopniu „dialogując” z przedstawionymi koncepcjami, doświadczenie dydaktyki artystycznej utożsamia z doświadczeniem rozmowy, bez której nie sposób byłoby marzyć o „samodzielności w myśleniu, odwadze, odpowiedzialności, ale także tolerancji w stosunku do różnych postaw twórczych”. O złożoności aktualnej sytuacji kulturowej pisze Tadeusz Rus. Głównym tematem jego aksjologicznej wypowiedzi jest wielkość w sztuce, omawiana na przykładach wybitnych dzieł, ale także mistyfikacja i trudności z tym związane, zwłaszcza w odniesieniu do sztuki współczesnej. O kluczowych zagadnieniach twórczości graficznej w zakresie projektowania ekslibrisu (możliwych postaw autora w kontekście sztuki współczesnej) traktuje natomiast tekst Krzysztofa Marka Bąka, niewątpliwie problemowo bardziej sprofilowany. Autor podejmuje również temat dydaktyki ekslibrisu, z podkreśleniem trudności wynikających z odmiennej sytuacji historycznej i kulturowej gatunku, z którymi muszą zmagać się zarówno uczący, jak i studenci. Do własnej twórczości i osobistych doświadczeń odwołuje się także Krzysztof Kula. W tekście *Engramy – pomiędzy dokumentacją a kreacją* nie znajdziemy dywagacji na temat kontekstu współczesnej kultury czy artystycznego pluralizmu ponowoczesności. Wpisanie się w aktualne dyskursy o sztuce autor pojmuje przede wszystkim jako konkretyzację osobistych doświadczeń twórczych, w myśl przeświadczenia, iż najlepszy komentarz artysty stanowi jego

twórczość. Inny w charakterze jest tekst Aleksandry Giełdoń-Paszek. Autorka dzieli się spostrzeżeniami z przeprowadzonego eksperymentu dydaktycznego, który miał w założeniach w bardziej funkcjonalny sposób przyczynić się do podniesienia skuteczności zajęć z teorii sztuki. Tom zamyka krótki suplement pióra Łukasza Klisia, odnoszący się do sztuki użytkowej i wszechobecności projektowania graficznego.

Niniejsza publikacja jest wyrazem krytycznej refleksji oraz aktualizacji stanowisk i postaw twórczych formułowanych „tu i teraz”, w kontekście wyzwania związanych z heterogeniczną rzeczywistością współczesnej sztuki i praktyki artystycznej. W dużej mierze stanowi zwerbalizowanie twórczego *credo* piszących artystów. Prezentowane poglądy cechuje pewne podobieństwo w ocenie zjawisk, choć pojawiają się również rozbieżne tony, sprawiające, że wyłaniająca się z tych rozważań ocena stanu sztuki „tu i teraz” (czyli danego środowiska w określonym czasie, ale też aktualnej sztuki) zdaje się niezafałszowana.

Na koniec jeszcze jedna uwaga. Być może niektóre wyrażone w publikacji poglądy, założenia czy koncepcje, zważywszy na złożoność podejmowanej problematyki i niejednokrotnie osobisty ton dygresji, wyzwolą pragnienie dyskusji bądź nawet polemicznej repliki. Jak wspomnieliśmy, nie o spełnione i gotowe rozwiązania tu jednak idzie (takich zresztą próżno szukać w humanistyce i w sztuce), ale o nieodzowność krytycznej refleksji, bez której w rzeczywistości „nieselektywnej kultury” nie sposób „stać na własnych nogach i o własnych siłach”. A „trzeba te siły znaleźć w sobie, aby dokonać własnych wyborów, na własną odpowiedzialność”³.

Aleksandra Giełdoń-Paszek
Ryszard Solik

³ A. KĘPIŃSKA: *Sztuka w kulturze płynności*. Poznań 2003, s. 146.

Redakcja
Joanna Szewczyk

Projekt okładki
Anna Krasnodębska-Okreglicka

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Edward Wilk

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3754-8
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-3755-5
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 13,5. Ark. wyd. 16,5.
Papier Alto 90 g, vol. 1.5 Cena 49,90 (w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin